

Tellervo Saukoniemi

**SAIKON HUVILAEELÄMÄÄ TAMMELASSA
1920- JA 1930-LUVUILLA**

Kirjoitus on suomalaisen ja vertailevan kansatieteen proseminaariesitelmä ja pohjautuu suurelta osin kahdeksaan haastatteluun, joista parhaimmat kiitokseni Helvi Hannulalle, Anna Heinilälle, Saima Lassilalle, Raimo Lindforsille, Raija Lukanderille, Matti Saukoniemelle, Veikko Saukoniemelle ja Esteri Vahteralle. Tarkemmat lähdeviitteet ovat löydettävissä työn arkistokappaleessa Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen kansatieteen arkistihuoneessa (TYKL).

Työn aihe ja tavoitteet

Tarkastelen proseminaariesitelmässäni pienen maalaisyhteisön ensimmäistä kesähuvilaa Tammelan Jänijärvellä ja sen elämää 1910-luvun keskivaiheilta 1940-luvulle. Kyseinen huvila on rakennettu todennäköisesti 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, jolloin kesäasunto oli vielä harvojen, lähinnä varakkaiden kaupunkilaisten omaisuutta. Kesäasunto antoi omistajalleen tiettyä statusta, joka kertoi keskimääräistä korkeammasta varallisuudesta ja sosiaalisesta asemasta sekä porvarillisen kulttuurin uudenlaisten aika-, luonto- ja perhekäsitysten omaksumisesta toiminnan viitekehykseksi. Samalla se kertoo elämäntavasta, joka on täysin erilainen kuin kesäasunnon sijaintipaikan maaseutuväestöllä.

Edellisen perusteella "herrasväen" huvilan tulo pieneen maalaisyhteisöön oli varmasti tapaus, joka vaikutti tavalla tai toisella paikalliseen elämänmenoon. Kenties se vahvisti asukkaiden omaa identiteettiä, kenties herätti toiveen toisenlaisesta tavasta elää. Ainakin teoriasa huvila toi yhteisön ulkopuolelle ulottuvia kontakteja, joiden on todettu edistävän kulttuurin muutosta. Toisaalta tiedetään samankaltaisuutta aiheuttavien tekijöiden säätelevän ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta, ja että mahdollisessa vuorovaikutustilanteessa sosiaaliselta asemaltaan ylempi on tavallisesti aloitteentekijänä. Mielestäni onkin kiinnostavaa tarkastella, keitä huvilalla oli, millaista elämää siellä vietiin ja ennen kaikkea, millaista kanssakäymistä "herrasväen" ja paikallisen maalaisväestön kesken syntyi, ja miten yhteydenpito vuosien kuluessa muuttui.

Saikon huvilaelämää kuvatessani kiinnitän huomioni haastateltavieni tavoin pääasiassa siihen, mikä huvilalla poikkesi paikallisesta elämästä. Suhtautuminen erilaisuuteen on yhteydessä identiteettiin ja peilaa merkityksiä, joita huvila paikalliselle väestölle edusti. Niiden analysointi ei kuitenkaan ole tämän työn puitteissa mahdollista. Huvilan vaikutusta paikalliseen elämään en myöskään enää pyrkinyt haastatteluillani selvittämään.

Tammela ja huvilakulttuuria käsittelevissä luvuissa pyrin asettamaan tarkastelemani huvilan kontekstiinsa. Samasta syystä ulotan esitykseni joissakin kohdin valitsemieni aikarajojen ulkopuolelle. Tarkasteluni päättyy sota-aikaan, jolloin seuraelämä Saikossa haastattelujen mukaan hiljeni. Samaan aikaan kesäasutus alkoi yleistyä kaikissa sosiaaliryhmissä, ja muuttui Jänijärvelläkin harvojen huvilaelämästä massojen mökkeilyksi. Nykyään kulmakunnalla on toista sataa kesämökkiä, myös paikallisella maalaisväestöllä omansa.

Tutkimuksen aineisto

Pääasiallisena aineistonani käytän kuuden kulmakunnalla asuneen ja kahden huvilalla 1930-luvulla kesävierana olleen henkilön haastatteluja. Vanhimman haastatellun osalta muistitieto yltää juuri ja juuri vuoden 1910 tienoille, neljän kohdalla vasta 1930-luvulta eteenpäin. Vaikka kaikki haastatellut olivat ainakin joskus käyneet huvilalla, tietoihin on suhtauduttava tietyin varauksin. Ne ovat ulkopuolisen havaintoja useimmiten heille itselleen vieraasta elämäntavasta ja pääosin lapsuus- ja nuoruusmuistoja, osin hyvinkin katkelmallisia ja

usein ajoitukseltaan ongelmallisia. Olen yrittänyt testata tietojen paik-kansapitävyyttä vertaamalla niitä kyseisen aikakauden huvilakulttuuria, Tammelan historiaa ja Suomen kansankulttuuria käsittelevään kirjallisuuteen. Saikon asukkaiden sosiaalista asemaa ja elämäntapaa hahmotellessani olen saanut apua huvilalta löytyneistä runsaasta kahdesta sadasta kirjoitetusta postikortista. Paljon jää kuitenkin pelkän päätelyn varaan.

Tutkimusalue Tammelassa

Tarkastelemani huvila sijaitsee lounaishämäläisen Tammelan kunnan eräällä syrjäkulmalla. 1900-luvun alkupuolella Tammelan väestö oli syntyperältään suurimmaksi osaksi hämäläistä. Ruotsinkielisiä oli pari prosenttia. Pitäjän runsaasta 15 000 asukkaasta noin kolmannes sai toimeentulonsa maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista. Pienten tilojen joukossa oli muutama kartano ja suurempi tila. Toinen kolmannes väestöstä oli tilapäistyössä, vailla työtä tai eläkkeellä. Liki neljäsosa sai elantonsa käsityöstä ja teollisuudesta. Nopeasti kasvavalla kaupan ja liikenteen alalla työskenteli vuonna 1910 310 henkeä. Herrasväkeä asui lähinnä Mustialassa, Forssassa ja alueen kartanoissa.

Ympäristöstään selvästi erottuva Forssan "tyykikylä" kuului maatalousväestöiseen Tammelaan vuoteen 1923 saakka. 1900-luvun alkupuolella pitäjän väestöstä jo lähes puolet asui Forssassa, heistä Forssa-yhtiö työllisti noin 1400. Paljolti yhtiön vaikutuksesta Forssalla oli kaupunkimainen keskusta palveluineen, oma puhelinkeskus ja rautatie. Suurin osa käsityöläisistä ja kaikki erikoisliikkeet olivat asettuneet Forssaan. Huonepula oli arkipäivää. Hätkähdyttävästikin kaupunkimaisuudestaan huolimatta Forssa muistutti paljon maaseutua, talot olivat matalia ja kadut kuraiset. Se oli kuitenkin keskus, jonne ympäröivältä maaseudulta tultiin niin asioille kuin huvittelemaan.

Vuosisadan alkupuolella pitäjään oli luotu taaja kouluverkosto ja yhdistystoiminta oli vilkasta. Mustialan ja Forssan herrasväet toivat virikkeitä huvielämään ja harrastustoimintaan. Musiikki yhdisti pitäjäläisiä yli sääty- ja kielirajojen, teatteri, urheilu ja elokuvat olivat suosittuja. Paikallinen lehti alkoi ilmestyä vuonna 1917. Säännöllinen linja-autoliikenne alkoi 1920-luvulla, ja vuonna 1925 saatiin ensimmäiset taksiautot. Aikansa suurimpiin kuuluvasta teollisuuslaitoksesta huolimatta Forssa ja Tammela säilyivät syrjäseutuna 1960-luvulle asti.

Saukoniemenkulma. Piirros mukaeltu peruskartasta. Ei edusta täsmälleen mitään aikakautta.

Saukoniemenkulma

Saukoniemenkulma sijaitsee Tammelan Kaukjärven kylässä. Matkaa sekä Forssaan että Mustialaan on noin kymmenen kilometriä. 1900-luvun alkukymmenillä kulmakunnalla oli enimmillään 12–13 asumusta ja noin 70 asukasta. Asujaimisto vaikuttaa varsin homogeeniselta. Elanto saatiin maataloudesta, pienemmillä tiluksilla sekalaiset työt toivat lisäansiota. Käsityöläisiä ei ollut. Väkeä oli siksi vähän, että toimeentulo edellytti yhteistoimintaa. Samasta syystä muita hieman suurempi, kulmakunnalle nimensäkin antanut talo ei voinut paljonkaan erottua muista. Lisäksi suurin osa väestä oli sukua keskenään.

Kulmakunnan lähimmät naapurit olivat Lempäänkulma, Heinämaankulma ja Kaukjärven kylä. Kojolaisten vanha kirkkotie kulki Lempään- ja Saukoniemenkulmien läpi Kaukjärvelle ja sieltä edelleen Mustialan kautta Tammelan kirkolle. Forssaan kulki tie sekä Lempään että Kaukjärven kautta. Lisäksi Jänijärven ja Kärjensuon yli johdettiin talvitie. Kuoppaisia ja kapeita, pyöränurien painamia teitä matkattiin kävellen tai hevosella. Asiaa kauppaan, kirkkoon, huvitilaisuuksiin ja elinkeinon liittyen oli noin kerran viikossa. 1920-luvulla jotkut kulkivat jo polkupyörällä. Ensimmäinen auto kulmakunnalle tuli 1950-luvulla. Linja-autovuoroja ei ole liikennöity koskaan.

Posti haettiin naapurikylistä ennen kuin se 1930-luvulla kannettiin kahdesti viikossa myös Saukoniemenkulmalle. Radio kulmakunnalle saatiin 1930-luvulla, puhelin sota-aikana, sähköt vasta vuonna 1971. Kaukjärven kansakoulu aloitti toimintansa 1901 mutta kulmakunnalla pidettiin kiertokoulua vielä 1910-luvun alkupuolella. Vuodesta 1927 kansakoulu käytiin Lempäessä. Arkeen toivat vaihtelua kiertävät kaupustelijat, mustalaiset ja muut kulkevaiset. Sotien jälkeen kulmakunnalle rakennettiin jopa tanssilava, mutta 1920-1930-luvuilla syntyneiden varttuessa kulmakunta ei enää kyennyt tarjoamaan nuorilleen riittävästi työtä eikä huvia, ja väki alkoi vähetä. Nykyään kulmakunnalla on kolme läpi vuoden asuttua taloa ja seitsemän vakituista asukasta.

Huvilakulttuuria Suomessa 1800-luvulta nykypäivään

Huvilakulttuurin synty liittyy kaupungistumiseen ja varhaistomanitiikan aikana syntyneeseen "hyödyttömän" luonnon kunnioittamiseen. Aateli alkoi 1700-luvulla muuttaa kesäksi kaupungeista maakar-tanoihinsa, mikä innosti myös varakkaimmat kaupunkilaiset 1800-luvun alkupuolella hankkimaan kesähuiloita kaupunkien lähietä. Retkeily luontoon korvasi vielä monille huvilan, mutta vähitellen rannikoille alkoi syntyä kesäisen seuraelämän keskuksiksi huvilayhdyskuntia. 1900-luvun alussa Oulun, Kokkolan, Pietarsaaren, Porin, Helsingin, Turun ja Tampereen huviloiden yhteismäärä oli 900. Karjalan kannaksella huiloita oli samaan aikaan tuhansia. Tällä ensimmäiseen maailmansotaan päättyvällä huviloiden varhaiskaudella huvilanomistajat olivat suurelta osin kaupunkien kantaväestöä, joka erottui muusta väestöstä sekä ammattiasemaltaan että tulotasoltaan. Vallitse-

vina olivat suuret, koristeelliset huvilat laajan puutarhan keskellä, mutta myös pieniä tarkoituksenmukaisia kalamajoja rakennettiin.

Maailemansotien välisen taloudellisen kasvun aikana kesäasuntojen määrä ja omistustiheys lisääntyivät tasaisesti, kun myös kaupunkien keskiluokka ja ammattitaitoinen työväestö alkoivat hankkia huviloita. Rakennuksissa ilmeni selvä pyrkimys käytännöllisyyteen ja yksinkertaisuuteen. Toisen maailmansodan jälkeisenä huvilanomistuksen joukkokautena nopea kaupunkiin muutto ja vuosilomalakien tuoma säännöllinen loma-aika synnyttivät kaikkiin sosiaaliryhmiin ulottuvan kesämökkikulttuurin. Kesämökit pienenevät entisestään ja alkoivat muuttua talviasuttaviksi vapaa-ajan asunnoiksi. 1970-luvun lopussa noin 250 000 kesämökillä vietti lomaansa lähes 800 000 suomalaista. Viljelijäväestön omia kesämökkejä alkoi ilmaantua vasta 1960-luvulla.

Huvilat Tammelassa

Tammelan varsinaisia huviloita edelsivät ylemmän sosiaaliryhmän erä- tai kalamajat. Tunnetuin näistä lienee Mustialan Saloisten Salmensaaren piilopirtti, jonka vuodesta 1860 alkavat päiväkirjat kertovat majalla vierailleen lähes koko pitäjän herrasväen ja 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa myös agronomioppilaita. Päiväkirjojen hurmioitunut kuva syrjäisestä saloseudusta johdattaa uumoilemaan majan innovatiivista vaikutusta. Muutamia yksityisiä erämajoja tiedetään jo 1870- ja 1880-luvuilta. Pyhäjärvellä 1870-luvulla olleelle Forssan herrojen kalastusmajalle retkeili työväestöäkin.

Varsinaiset huvilat voidaan jäljittää 1880-luvulle. Pyhäjärven ensimmäinen huvila oli tehdasyhtiön omistuksessa. Herrat naisseuralaisineen saapuivat sinne lauantai-iltapäivisin hevosvankkureilla, ja äänekäs ilonpito jatkui aamuyöhön. Pian Pyhäjärvelle rakennuttivat huvilansa myös nahkurimestari Mård, telefoonimestari Jaatinen ja kelloseppä Rönn. Vuosisadan vaihteessa huviloita nousi jo "kuin sieniä sateella". Forssan herrasväkeä houkutteli myös Ruostejärvi, jonka vanhin huvila on rakennettu 1885 työnjohtaja Johan Sjöbergin erämajaksi. Huonoista kulkuyhteyksistä huolimatta huviloilla kerrotaan käyneen myös vieraita.

Sotiin asti järvenrantahuvilat olivat Tammelassa kuitenkin harvinaisia. Sen sijaan retkeiltiin luontoon, ja eri järjestöjen Pyhäjärvellä toimeenpanemat laivaretket olivat suosittuja vielä 1930-luvulla. Teh-

taalaisilla oli vuodesta 1922 lähtien viikon kesäloma, sodan jälkeen kaksi viikkoa. Vasta 1950-luvulla tonttien kysyntä vilkastui, ja 1980-luvulla kesäasuntojen määrä nousi noin 2000:een. Asukaslukuunsa nähden Tammela oli vuonna 1970 Suomen mökkirikkaimpia kuntia. Huomattava osa Tammelan mökeistä on pääkaupunkiseudun asukkaiden omistuksessa.

1900-luvun alun aatemaailmasta

1900-luvun alun huvilakulttuurin taustalla on 1800-luvulla kaupapaporvariston nousun mukanaan levittämä porvarillinen kulttuuri, jonka keskeisimpiä eroja talonpoikaisyhteiskuntaan ovat biologisen perheen ja yksilön merkityksen kasvu, aikakäsityksen muuttuminen mekaaniseksi ja ei-tuottavan luonnon arvostus. Suomessa porvarilliseen yleiskulttuuriin liittyi myös kansallisromanttisia aineksia. Myös kaupunkiasumisen haitat alettiin huomata. Tältä pohjalta syntyi huvilakaupunki-idea, jonka ihanteelliset piirteet löytyvät mielestäni myös aikakauden kesähuviloihin liiteryistä arvoista ja toiveista. Sinänsä kyseiset kaksi ilmiötä toki ovat erilliset.

Huvilakaupunki pyrki parempaan elämään korostamalla valoa, ilmaa, väljää rakentamista ja viheralueita. Aatetausta löydettiin kansan, kansanperinteen sekä luontoa, maaseutua ja maaomistusta korostavan isänmaallisuuden arvostuksesta. Kauneusihanteiksi nostettiin maiseman huomioon ottava arkkitehtuuri, perinteinen rakennustaito, koruton yksinkertaisuus ja tarkoituksenmukaisuus. Muodollinen seuraelämä ja herrashuvilatyylien prameus hylättiin. Huvilat muuttuivat 1900-luvun alkupuoliskolla käytännöllisemmiksi ja muodoltaan omakotitalomaisemmiksi. Huvilan ihanne oli viihtyisä, järkevä kesäpaikka.

Myös terveydellis-hygieenisen kansankasvatusliikkeen ihanteena oli "paluu luontoon". Suhde luontoon läheni uskonnollisuutta, ja myös henkinen hyvinvointi oli saavutettavissa fyysistä hyvinvointia lisäävillä ulkoilmaharrasteilla. Terveysteen ja ulkoiluun liitettiin myös aurin gonotto, rusketus ja uinti, jotka nimenomaan 1920-luvulla alkoivat olla uudenaikaisen, muodikkaan ihmisen ominaisuuksia.

Saikko todennäköisesti 1930-luvulla. Länsisivu. Kuva saatu Raija Lukanderiltä. Kuvzaja ei tiedossa.

Saikon asukkaat

Haastateltavieni mukaan Saikko on vanha huvila. Sen rakennutti todennäköisesti 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä forssalainen Hannes Sjöblom, joka kuoli vuonna 1909. Huvilan tontti oli aluksi vuokralla, kunnes Hannes Sjöblomin leski Alma osti sen vuonna 1922. Huvilan omistajat ja vieraat olivat haastateltujen mukaan "herasväkeä", joka puhui keskenään enimmäkseen ruotsia.

Raumalla leipurimestari-kauppiaan poikana syntynyt Hannes Sjöblom valmistui agronomiksi Mustialasta vuonna 1901. Vuodesta 1902 kuolemaansa asti hänellä oli maatalouskirjallisuuteen erikoistunut kirjakauppaliike Forssan keskustassa. Sosiaaliselta asemaltaan Sjöblomin

voi luokitella keskiluokkaan kuuluvaksi. Vuonna 1905 Hannes Sjöblom avioitui forssalaisen Alma Helinin kanssa. "Huvilan rouvana" Alman sosiaalinen asema oli riippuvainen hänen puolisonsa asemasta. Forssan seurapiirien kanssa Sjöblomit eivät olleet tekemisissä mutta yhteyttä pidettiin etenkin Alman sukulaisiin, joita asui myös ulkomailla.

Jäätyään leskeksi Alma muutti luultavasti vuoteen 1912 mennessä Helsinkiin, jossa hänellä oli muutaman työntekijän ompeluliike. Vuoden 1920 tienoilla Alma avioitui ruotsinkielisen Axel Lindforsin kanssa. Helsinkiläinen Lindfors oli toimittaja ja vuodesta 1921 lähtien eduskunnan tulkkina ja notaarina. Hän kuoli vuonna 1947.

Omistajien lisäksi Alman sisaret Vaasasta ja Helsingistä viipyivät huvilalla perheineen pitkiäkin aikoja. 1930-luvulla siellä vieraili myös Axel Lindforsin sukulaisia ja ystäväperhe Forssasta. Lapsia huvilalla oli harvoin lukuun ottamatta sota-aikaa, jolloin huvila oli vuokralla. Alma kävi huvilalla kuolemaansa asti vuoteen 1955. Lapsuudestaan asti huvilalla käynyt Sjöblomien poika Kalle lomaili siellä vaimoineen vielä 1950- ja 1960-luvuilla. Kallen kuoltua paikallinen maanviljelijä osti Saikon vuonna 1970.

Saikko fyysisenä ympäristönä

Saikko sijaitsee Jänijärven rannassa "mäentöppyräisessä" niemkeessä. Saukoniemen tilasta lohkaistulle 3600 neliön tontille rakennettiin aluksi pieni lautarakenteinen keittiö, seuraavaksi hirsinen olohuone sen päähän. Toinen kerros lisättiin todennäköisesti Alma Sjöblomin leskeysaikana, myös kuisti saatettiin rakentaa samaan aikaan. Erillinen saunarakennus tontin toisella laidalla oli tuolloin jo olemassa. Hirsinen mökki edustaa perinteistä rakennustekniikkaa, mutta muoto tuo mieleen 1800-luvun loppupuolella yleisen englantilaisen huvilan perustyyppin, jossa on kaksikerroksisen rungon kyljessä yksikerroksinen siipi. Myös leveät pieniruutuiset ikkunat ja kuisti muistuttivat aikansa huvilarakentamista. Kokonsa puolesta rakennus muistutti kuitenkin enemmän kalamajaa kuin aikansa tyyppillistä huvilaa. Tamme-lalaisena esikuvana Hannes Sjöblomilla olisi hyvinkin voinut olla Salmensaaren kalamaja, missä hän vierailikin.

Saikon pohjakaavaa leimaa tarkoituksenmukaisuus, jossa voisi nähdä huvilakaupunki-idean ihanteita. Alakerran olohuoneessa oli aikansa kodikkuuden symboli takka, seinän vastakkaisella puolella keittiös-

sä hella. Huvilan kummallakin puolella oli kuisti, mikä mahdollisti siirtymisen auringon ja tuulen mukaan. Järven puoleiselta kuistilta johti portaat veteen. Kummaltakin kuistilta oli ovi olohuoneeseen, josta nousi avoraput yläkerran makuuhuoneeseen, lepopaikkaan, jonne ei päästetty vieraita. Haastateltujenkin mukaan "huvila oli niin hyvin laitettu sen aikaiseksi", vaikkakin melko vaatimaton.

Tiedot sisustuksesta jäävät ylimalkaisiksi. Sen muistettiin rottinki- ja renutuoleineen olleen "sellaista kivaa" ja "kodikasta", ei kuitenkaan hienoa vaan "niin kuin mökillä pruukataan". Ikkunoissa oli verhot ja vuodevaatteet olivat hyviä. Yhden haastatellun mukaan kalustus oli 1930-luvulla vanhanaikaista ja "viettiin varmasti romukoppaan".

Edelleen huvilakaupungin ihanteiden mukaisesti kylpytilat olivat omana kokonaisuutenaan. Tontin toisen laidan hirsisen saunarakennuksen hienouksiin kuuluivat vesipumppu ja kylpyamme. 1930-luvulla pukuhuoneessa oli peilikin. Tontilla oli myös ulkokuone ja puusuoja. Huvilalle johti kaksi metriä leveä kärrytie. Puutarhaa ei ollut mutta tontilla kasvoi mm. valmuja ja palkohernettä. Huvilan ympärillä kohosi muutama iso puu, saunan ympärillä oli tiheämpää. Portin pielessä oli ruusupenkki, 1930-luvulla huvilan takana oli myös pieni kasvimaa, jonka tosin lähitalon asukkaat hoitivat. Varhempina aikoina tonttia ympäröi riukuaita ja linkkuveräjä, 1930-luvulla enää piikkilankaaita. Huvilakaupunki-ideologiassa aidalla ja portilla korostettiin yksityisyyttä, ja istuinryhmät luonnon helmassa ylevöittivät. Ainakin 1930-luvulla Saikonkin pihamaalle oli sijoiteltu pöytiä ja tuoleja ja huvilalle johti hoidettu hiekkakäytävä, kuten varhaiskauden huviloissa oli ollut tapana.

Elämää Saikon huvilalla

Kesäasukkaat viipyivät huvilalla tavallisesti noin kuukauden heinäkuun alkupuolelta elokuuhun. Naiset ja sisarusten lapset viipyivät yleensä miehiä pitempään, jopa kuusi viikkoa. Oman väen jälkeen saapui yleensä myös vieraita, joista sukulaiset viipyivät pitempiä aikoja, vieraammat korkeintaan muutamia päiviä. Kesäasukkaat joko haettiin hevosella Forssasta tai he tulivat taksilla Lempään kautta, myöhemmin ehkä myös omilla autoillaan. Helsingistä Forssaan huvilalaiset kulkivat junalla. Mukanaan heillä oli ruokatavaraa ja vaatteita.

Ainakin lapsen silmin kesäasukkaat olivat hienosti puettuja. 1920-

luvulla rouvilla oli pitkät, kapeauumaiset, röyhelöiset leningit, korkeat kengät ja suuret hatut. Herrat pukeutuivat vaaleisiin pukuihin. Rouvalla oli jo 1920-luvulla peruukki, myöhemmin myös tekohampaat. 1930-luvullakaan kesäasukkaat vieraineen "eivät olleet semmotia kun maaseudun ihmiset". Erona oli etenkin se, että he maalasivat itseään. Kesäasukkaat eivät kuitenkaan pukeutuneet huvilalla parhaimpiinsa, sillä tullessa ja lähtiessä heillä oli aina hieman parempaa päällään. Sota-aikana he eivät enää vaikuttaneet erityisen hienoil-takaan.

Kesän aikana huvilalaiset ostivat lähitaloista maitoa, munia ja leipääkin. Koivulan pakettikaupasta sai kahvia ja sokeria. Paikallisten asukkaiden mukana huvilalaiset tuottivat Forssasta tavaroita tai pyysivät jotakuta kyyditsemään heidät ostoksille. Juomavesi haettiin saunan takana olevasta lähteestä, joka oli myös ainoa kylmäsäilytyspaikka. Säilykkeitä käytettiin paljon. Paistin tuoksu kielii varallisuudesta ja kaupunkilaisuudesta, samoin posliiniset ruoka- ja kahviastiatot ja teräksiset ruokailuvälineet. Ainakin vieraiden aikana nautittiin kuniin liinalle katettu täydellinen ateria ruokaryppyineen. Pöytä oli terrassilla. Siellä huvilalaiset joivat myös aamukahvinsa. Ruoan rouva teki yleensä itse.

Kesäasukkaat olivat huvilalla ennen kaikkea viettämässä lomaa. He kävelivät päivittäin noin parin kilometrin mittaisen lenkin kyläraitilla, soutelivat järvellä ja uivat. 1930-luvulla huvilalla oli kanootti. Kalastaminen oli satunnaista onkimista, sen sijaan ainakin Axel Lindfors oli innokas lukija. Radiota huvilalla ei ehkä ollut lainkaan. Saunassa käynti ei vielä ollut nykyisenkaltainen seurustelumuoto ja jäi ehkä pariin kertaan viikossa. Ryyppytouhuja huvilalla sen sijaan muistellaan harrastetun usein.

Kontaktit paikalliseen väestöön

Palveluiden ostaminen paikallisilta on tunnettua varhaisilla kesäasutusseuduilla Ruotsissa ja Tanskassa. Heikoista kulkuyhteyksistä ja julkisten palvelujen puuttumisesta seurasi, että turvautuminen paikallisiin asukkaisiin oli ainoa mahdollisuus tulla toimeen ja säilyttää elintaso edes jotakuinkin totutulla tasolla. Toisaalta paikalliset asukkaat hyötyivät kesäasukkaista taloudellisesti. Sjöblomit eivät tietävästi olleet kulmakunnalla tuttuja ennen huvilatonttinsa vuokraamista. Sen

jälkeen he ostivat kaikki palvelunsa parista kolmesta talosta. Ainoastaan huvilan rakennusvaiheessa ammattinsa osaavat kirvesmies, muurari ja renukalusteiden tekijä haettiin muista kulmakunnan taloista.

Eniten palveluita huvilalaiset ostivat heitä lähinnä olevasta talosta, jossa myös säilytettiin huvilan avainta. Sinne kesäasukkaat ilmoittivat saapumisestaan, jotta huvila ja sauna pihoinen ehdittiin sitä ennen siivota talven jäljiltä. Kyseisen talon väki myös nouti huvilalaisten ostoksia, laittoi huvilan talvikuntoon sekä hoiti kasvimaan ja hiekkakäytävät. Tämä eräänlainen talonmiehen tehtävä periytyi 1930-luvun alkupuolella jossain määrin nuorelle isäntävällekin. Samasta talosta huvilalaiset saivat myös maidon ja viilin, vaikka ruokatavaroita ostettiin muualtakin, mistä milloinkin saatiin. Etenkin kulmakunnan lapset kävivät kauppaamassa huvilalle marjoja, kaloja ja rapuja.

Kulmakunnan nuorista tytöistä kaksi oli 1910- ja yksi 1920-luvulla huvilalla rouvan apuna kotitalousaskareissa ja tiskaamassa. 1930-luvun alussa paikallinen tyttö oli huvilalla lapsen vahtina, toinen 1930-luvun jälkipuoliskolla yöseurana rouvan siskolle. Ainakin 1920-luvun loppuun asti kaksi kylän naisista kävi huvilalla pyykkärinä. Suuri pyykki pestiin kerran kesässä useampana peräkkäisenä päivänä. 1930-luvun loppua kohden kesäasukkaat harvensivat käyntejään eikä pyykkiä tarvinnut enää pestä. Lapsuudessaan huvilalla leikkinyt nainen kävi vielä 1950-luvulla auttamassa vanhaa Alma-rouvaa siivouksessa ja pyykinpesussa. Kulmakunnan miehet hoitivat huvilan pienet korjaustyöt ja huolehtivat hevosskyydeistä.

Huvilalaiset maksoivat kaikista saamistaan palveluista mutta maksun ei arveltu olleen suuri. Toisaalta kymmenvuotiaalle tytöllekin annettiin kesän pikkupiikana olosta satanen, joka siihen aikaan oli suuri raha. Lähialoon maksettiin koko kesän palvelut könttäsommuna kesän lopulla. Sinne huvilalaisilla oli aina myös tuliaisia, usein hamekangas ja lapsille myös makeisia. Huvilalla työskenteleville tarjottiin ruokaa, tosin vasta herrasväen jälkeen. Myös lapset saivat mansikkatuokkosestaan aina rahaa tai suunsa makeaksi, 1930-luvulla limsapullonkin.

Vierailusuhteet Saikkoon

Vaikka huvilalaiset muistettiin poikkeuksetta ystävällisinä ja vieraanvataisina, keskinäiset suhteet näyttävät pysyneen melko muodollisina. Huvilalaiset olivat enimmäkseen omissa oloissaan ja kanssakäy-

mistä oli lähinnä silloin, kun he tarvitsivat jotakin. Kulmakunnan yhteisiin tilaisuuksiin tai töihin he eivät osallistuneet. Poikkeuksena säännöstä lähimmän talon isäntäväki kutsuttiin silloin tällöin iltakylään. Myös kulmakunnan suuremman talon vanhan emännän muisteltiin olleen hieman tutumpi huvilalaisten kanssa. Paikalliset asukkaat eivät kutsuneet huvilalaisia vierailulle, ja jos nämä oma-alotteisesti tulivat, heillä yleensä oli asiaa. Huomiot vastaavat johdannossa esittelemiäni Aspin kyläilytutkimushavaintoja. Tarkastelussa on kuitenkin huomioitava se, että haastatellut kertovat omia lapsuusmuistojaan eivätkä välttämättä tiedä kaikista aikuisten välisistä suhteista. Aikuisilla ei kuitenkaan arveltu olleen mitään huvilalaisten tuloa vastaan.

Lapsille kesäasukkaiden tulo oli aina elämys, heitä odotettiin. Vanhempien estelyistä huolimatta lapset yrittivät päästä käymään huvilalla keksimällä tikusta asiaa, ja kesäasukkaiden lähdettyä huvilan kiuas ja ranta olivat lapsien mieluisia leikki- ja uimapaikkoja. Sosiaalisen eriarvoisuuden merkityksettömyys lapsille näkyy myös siinä, että kulmakunnan ja huvilan lapset etsivät toisistaan samanikäistä seuraa. Lapsia huvilalla vain oli ylen harvoin eikä yhteisiä leikkejäkään enää muistettu. Milloin huvilalla oli useampia lapsia, heillä oli seuraa toisistaan. Kulmakunnan lapsilla oli aina myös kotiaskarensa. Nuoruusiässä yhteydenpito yleensä katkesi.

Myöhemmin 1940- tai 1950-luvulla Alma pakeni 75-vuotispäiväänsä Helsingistä huvilalle ja kutsui ainoiksi vieraikseen kolme kulmakunnan pariskuntaa, jotka oli tuntenut näiden lapsuudesta lähtien. Vuosien kuluessa oli syntynyt henkilökohtainen tuttavuus ja luottamus, joka ohitti ryhmän jäsenyyden. Toisinpäin kutsuja ei kuitenkaan edelleenkään tehty. Sota-aikana ja heti sen jälkeen Saikon lähelle rakennettiin kolme uutta huvilaa, mutta yhteydenpitoa huvila-asukkaiden kesken ei tiettävästi syntynyt.

Yhteydenpito kesäajan ulkopuolella

Saikon asukkaat kävivät huvilalla ainoastaan kesällä. Muuna aikana heistä kuultiin ehkä vain jouluna. 1930-luvun alkupuolella kulmakunnan lapsille tuli joulupaketti, jossa oli makeisia ja omenoita. Joulukortteja tuli 1930—1950-luvuilla vanhemmille kyläläisille. Kulmakunnalta lähetettiin joskus syksyisin karpaloita huvilalaisille Helsinkiin. Rouvan vielä asuessa Forssassa sinne oli talvella viety puita. Kulmakunnan suurimmassa talossa kerrotaan myös olleen "kirjasto", jon-

ka kirjat olisivat saattaneet olla huvilalaisten lahjoittamia. Haastatellut eivät kuitenkaan muistaneet kirjastoa toiminnassa eivätkä kaikki olleet siitä edes kuulleet.

Toisenlainen tilaisuus tutustua herrasväen elämään tarjoutui kahdelle noin 20-vuotiaalle tytölle. Heistä toinen oli vuoden 1920 tienoilla Helsingissä Alma ja Axel Lindforsin "piikana" oltuaan aiemmin huvilalla auttamassa. Toisen Alman sisko pyysi vuoden 1930 tienoilla mukaansa Vaasaan, missä neitonen rouvan ehdotuksesta kävi samalla talouskoulun. Hänellä oli hyvä työpaikka tiedossa, kun hän isänsä sairastuttua lähti takaisin kotiin. Tytöt olivat taloista, joista muutenkin oli enemmän tekemisissä kesäasukkaiden kanssa.

Omanlaistaan kommunikointia olivat myös huvilamurrot, joita Saikkoon tehtiin kaksi. 1920-luvun keskivaiheilla huvilalta vietiin muunmuassa astioita ja vuodevaatteita. Huvilalaiset eivät kuitenkaan tietävästi tehneet asiasta edes rikosilmoitusta. Tapaukset kertovat, että huvilalla oli tavallista arvokkaammaksi koettua tavaraa, toisaalta luottamuksesta tai lojaaliudesta, jota huvila-asukkaat paikkakuntalaisia kohtaan tunsivat.

Loppulause

Tammelan huvilakulttuurissa Saikko on vanha huvila. Rakennuksena se ilmensi joitakin samoja tarkoituksenmukaisia ja ihanteellisia piirteitä, jotka kuuluivat 1900-luvun alun huvilakaupunki-ideologiaan. Ne, kuten huvilan hankkiminen ylipäättään, kertovat myös Saikon rakennuttajien ja omistajien aatemaailmasta. Tarkastelemani ajanjakson alussa Saikon asukkaat erottuivat Saukoniemenkulman asukkaista selvästi myös pukeutumisessaan, käyttöesineissään ja ajankäytössään. Osittain eroa voi havainnollistaa päinvastaisilla vastakohtapareilla, jollaisilla Orvar Löfgren on kuvannut kaupunki- ja kesämökkielämää liitettyjä mielikuvia. Kaupunkilaisten lomaillessa maalaisväestön kesää leimasi työn paljous. Koko vuoden elanto riippui suurelta osin kesän ponnisteluista ja vasta talvella oli kiirettömämpää. Niinpä myöskään seuranpitoon kesäasukkaiden kanssa ei ollut aikaa, kumpikin ryhmä eli omaa elämäänsä. Erilaiseen elämänrytmiin liittyvät myös erilaiset arvot ja asenteet, mikä on edelleen omiaan vähentämään vierailusuhteita. Lisäksi kesäasukkaat puhuivat eri kieltä, eikä yhteisyyden kokemuksia siksikään syntyneet.

Kesäasukkaat eivät kuitenkaan tulleet toimeen aivan omillaan, ja yhteyttä paikalliseen väestöön otettiin, kun jotain puuttui. Vuorovai-
kurustilanteissa aloite oli poikkeuksesta huvilalaisten, minkä Aspin ky-
läilytutkimusten perusteella voi tulkita kertovan myös kesäasukkai-
den sosiaalisen aseman ylemmyydestä kulmakunnalla. 1940-lukua lä-
hestyttäessä yhteydenpito väheni kesäasukkaiden käyntien harvetessa ja
kulkumahdollisuuksien parantuessa. Vaikuttaa siltä, että myös erot eli-
leivät kaventuneet ainakin muuttivat luonnettaan. Huvila rapistui ajan
mukana, kun alkuperäistä ei uudistettu, ja erään arvion mukaan myös
huvilalaiset olivat 1930-luvulla köyhtymään päin. Toisaalta kyse voi ol-
la yhteiskunnallisten olojen muuttumisesta laajemminkin. 1930-luvul-
ta on myös ensimmäinen tieto, että herrasväen maalaisympäristössä
epäkäytännölliselle hienoudelle naureskeltiin.

Paikallisten asukkaiden huvilasta omaksumien vaikutteiden analy-
sointiin aineistoni ei riitä. Analyysi olisi vaikeakin, koska 1920-luvul-
ta lähtien vaikutteita välittivät myös lehdet, radio ja elokuvat. Lisäk-
si Forssa herrasväkineen on aina ollut lähellä. Elinkeinoon liittyviä mal-
leja huvilalaiset eivät välittäneet ja muunlaisten esikuvien omaksumi-
seen kulmakuntalaisilla ei ehkä ollut varaakaan. Niiden omaksumi-
sta lievensi kenties myös kesäasukkaiden pieni määrä ja kesän lyhyys,
mikä vähensi kontakteja entisestään. Samasta syystä ristiriitoja ei syn-
tynyt, koska edut eivät olleet vastakkaiset tai päällekkäiset eikä kesä-
asukkaiden erilaisuutta koettu mitenkään uhkaavaksi. "Se oli niin luon-
nollista, että huvila-asukkaat tulivat joka kesä."

Haastatteluaineistoni sosiaalisia suhteita koskevaan osaan on ehkä
kuitenkin paikallaan tehdä "aika kultaa muistot" -tyyppinen va-
raus. Lisäksi on huomattava, että haastateltujen vanhemmilla tai iso-
vanhemmilla, 1900—1910-lukujen aikuisilla, on saattanut olla lähem-
piä kontakteja huvilalaisiin. Kontaktiverkoston kerran muotoudut-
tua ihmiset ovat kuitenkin jähmettyneet rooleihinsa, ryhmänsä edusta-
jiksi, eikä uusia suhteita enää ole syntynyt. Samantyyppinen tilanne on
nähtävissä Selmerin tutkimuksessa. Uskoisin, että myös Saikon ja Sau-
konienkulman asukkaiden välisistä suhteista tässä esitetty pätee pää-
piirteissään yleisemminkin.

LÄHDEKIRJALLISUUS

- Aaltonen, Esko 1986: Entisajan Forssaa ja sen väkeä II. 3. p. Forssa.
Allardt, Erik 1983: Sosiologia I. Juva.
Anttila, Veikko & Räsänen, Matti 1987: Kansankulttuurin murros. — Suomen histo-
ria 7. Espoo.

- Arrankoski, Marjatta 1964: Pittää toivottaa nurkissa. (FL 9.2.1964). — Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä XI. Forssa.
- Asp, Erkki 1967: Kyläily maaseutuyhteisön sosiaalisen kiinteyden osoittajana. — Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen vuosikirja 36. Forssa.
- Eerola, Eero 1934: Salmensaaren piilopirtti. Kappale Saloisten tarua ja Mustiala-muistoja. Helsinki.
- Jutikkala, Eino 1960: Maallepaon kultuurihistoriaa. — Suomalainen Suomi 7/1960.
- Kolbe, Laura 1988: Kulosaari — unelma paremmasta tulevaisuudesta. Keuruu.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1982: Kaupungistuva kansankulttuuri. Suomen kultuurihistoria III. Porvoo.
- Leimu, Pekka 1983: Forssa — elämää tehtaan pillin mukaan. Tutkimus Forssan puuvillatehtaan työntekijöistä 1840-luvulta 1980-luvulle. Museovirasto, Työväen kulttuuriprojektin julkaisu n:o 2. Helsinki.
- Mattsson, S. (toim.) 1942: Suomen agronomit 1853—1941. Finlands agronomer. Porvoo.
- n- (nimimerkki) 1928: Hajanaisia muistelmia vanhan Mustialan toiminnasta. — Mustiala 1840—1908. Muistojulkaisu Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston ja sen oppilaiden kumppanuuskunnan vaiheista. Forssa.
- Nieminen, Heikki 1987: Forssan Lehti 1917—1987. 70 vuotta Lounais-Hämeen hyväksi. Forssa.
- Ojanen, Eeva 1983: Tammelan historia II. Venäjänvallan alusta nykyaikaan. Forssa.
- Pihl Atmer, Ann Katrin 1987: Sommarböjet i skärgården. Sommarbebyggelse i Stockholms inre skärgård 1860—1915. Borås.
- Roos, J. P. 1981: Suomalainen elämäntapa. Oravan suuri ensyklopedia 9. Keuruu.
- Selmer, Jorgen 1985: Landligger og lokalbefolkning. — Peter Seeberg (hylder), Sommerglæder arv og eje. Dansk kulturhistorik museumsforening.
- Selmer, Jorgen 1988: "Cultural groups" and the study of lifestyles and cultural identity. — Lauri Honko (ed.), Tradition and Cultural Identity. NIF Publications No. 20. Turku.
- Sinisalo, Hannu 1986: Elämänmuodon muutos maaseudulla. — Hämeen historia V. Toisen maailmansodan jälkeinen aika. Hämeenlinna.
- Soiri-Snellman, Helena 1985: Ruissalon huvilat. Turun Ruissalon, Iso-Pukin ja Pikku-Pukin saarien huviloiden rakennushistoria ja rakennustuettelo. Turun maakuntamuseo. Raportteja 8. Turku.
- Suomen sanomalehdistön matrikkeli 1937. Helsinki.
- Suomenmaa 1. Porvoo 1967.
- Talve, Ilmar 1980: Suomen kansankulttuuri. 2. p. Mikkeli.
- Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom 1985: Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. Neljäs täysin uudistettu painos. Juva.
- Venäläinen, Eija 1989: Onnelaan, kulliseihin, luontoon. Näytöksiä suomalaisesta kesämökkielämästä. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita numero 57.
- Viljanen, Esko 1957: Tohtori Granfeltista ja Pyhäjärven huvilaelämästä. (FL 7. 11. 1957). — Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä XXXIII. Forssa.
- Vuori, Olli 1966: Kesähuvilanomistus Suomessa. Kartoittava tutkimus kesäasutuksesta ja huvilanomistuksesta taloudellisena ilmiönä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 3. Turku.